

## KÜLFÖLDI EGYHÁZI SZEMLE.

### Külföldi egyházi élet.

Liberalizmus redivivus! — hangzik a hazai sajtó ama részében, mely nem tud beletörődni a megváltozott viszonyokba. Pedig a jelszó hamis; a remény csalóka. A liberalizmus Európa-szerte lejárta magát — mint politikai pártprogramm.

Talán e helyen nem is volna szükséges hangsúlyozni az utolsó szavakat: „mint politikai pártprogramm“. Hiszen mi protestánsok teljes mértékben meg vagyunk győződve arról, hogy a „liberalizmus“ soha le nem járhatja magát, hanem épen úgy ezé a jövő, a minthogy ezé volt a múlt is közel egy századon keresztül.

Persze a figyelmes olvasó előtt azonnal kiderül a félreértés oka. A „pártprogramm“, a „politikai pártprogramm“: ez a kifejezés az, mely mindeneket összezavar. Mert hát tudnunk kell, hogy a liberalizmus nemcsak az állami és társadalmi kérdéseknek szabadelvű felfogását és kezelését jelentette a politikai életben, hanem az állam és. társadalom viszonyában azt az álláspontot is, mely az individualizmus szabad s korlátlan érvényesülését akarta megóvni az emberi társas élet minden terén s így az államban is. „Hadd menjen, hadd cselekedjék“ — az egyén: ez volt a liberális politika társadalmi jelszava s a mai viszonyok épen ezzel szemben lépnek fel a legkiméletlenebb nyerseséggel.

Mindazokban az államokban, hol a társadalmi viszonylatok eroje az individualizmussal szemben a kollektivismust, vagyis szocializmust előtérbe tolták, a régi liberalizmus, mint pártpolitikai programm, többé meg nem maradhat, magát fenn nem tarthatja. Ezért helytelen dolog, ha magas állásban levő vagy volt egyének a mi mai romlott kőfalaink törmelékein ülve s Máriusként sirva, azzal biztatják a liberalizmus barátait, hogy ez az irányzat nem halt meg, hanem csak aluszik és

alkalomadtán újjá éled, mint akár Franciaországban vagy Németországban.

Nekünk protestánsoknak, de különösen magyar protestánsoknak, a liberalizmus felettébb szívünkhöz van forrva. Ezért támogattunk állami politikánk mezején minden olyan politikai programot, mely a liberalizmus bélyegét viselte magán. A nagy nemzeti ébredés idején Széchenyi és Kossuth — t. i. Kossuth Lajos — hitsorsosainknak politikai eszményei voltak. A kiegyezés után pedig szintén megoszolva, de mindig azokkal tartottunk, a kik akár a közjogi alap védelmében, akár annak ostromában, közjogi ideáljaikat a liberalizmus társadalmi eszményével kapcsolták össze. Ma már látjuk, hogy a politikusokban és a politikában csalódtunk. Az a szabadelvűség, mely a „kegyelemből hit által való megigazulás“, a „sola gratia et fide“ tanából fakad, soha és semmi körülmények között nem párosulhat elválaszthatlanul a politikával, az „exigenciák tudományával“. Ezért nekünk napjainkban sem e hazában, sem ennek határain kívül nem szabad többé a szabadelvűség, a liberalizmus kérdését az ú. n. politikai liberalizmus mérő szalagja alá vonnunk és szent eszményünk életerejét a politikai liberalizmus haladása vagy hanyatlása tüneményeiből megítélnünk.

Sokat szólottunk már ezen a helyen a franciaországi egyházi állapotokról, a francia kormánynek az egyházakkal, első sorban a róm. kath. egyházzal szemben elfoglalt álláspontjáról. Talán nem lesz szerénytelenség, ha az elmondottakra hivatkozva, egyszerűen állítjuk és nem is bizonyítjuk, hogy a francia parlamenti többség politikai programja nem a régi értelemben vett liberalizmus, hanem radikalizmus. És épen azért minden bizonyítás nélkül is ki merjük mondani, hogy a magyarországi volt liberális „politikuskok“, a francia egyházpolitikára hivatkozva, hiába varrnak hímet a liberális politika renaissance-áról.

Mert hát talán eszünkben van még a hazai ú. n. egyházpolitikai küzdelem? Emlékeztünk-e még rá, hogy a Csáky-féle híres elkeresztelési rendelettel szemben a róm. kath. klérus a lelkiismeret kérdését szegezte szembe? És ugyan mit csinált a magyar állam?! Azt mondotta-e, hogy az állam feladata polgárainak vagy azok egy tekintélyes részének szellemi s erkölcsi integritását megvédelmezni minden támadás ellen, még ha az ellenfelek arra hivatkoznának is, hogy őket a lelkiismeret kötelezi a máshitűek molesztálására? Dehogy! A magyar állam, akkori liberális politikájánál fogva, azt mondotta, hogy neki ugyan semmi köze a felekezeti mérközésekhez, neki ugyan

semmi köze egyik vagy másik felekezet hatalmi aspirációihoz, de a maga részéről el kíván kerülni minden alkalmat, melyből a felekezeti lelkiismeret sérelmet szenvedhetne. Azaz tehát a magyar liberális politika teljes mértékben honorálta a felekezeti aggresszív jelleget, a mennyiben az nem ő ellene, hanem más felekezet ellen irányult, úgy gondolván, hogy ez a jelleg az illető felekezet individuális jellemvonása, melyet neki, mint — akkor liberális kormánynak — respektálni kötelessége.

Valóban nagyot téved az, a ki a franciaországi mostani viszonyokat a mi egyházpolitikai küzdelmeinkkel összehasonlítva, a különbséget csak abban látja, hogy nálunk a róm. kath. felekezet a többi felekezetekre, Franciaországban pedig egyenesen magára az államra nézve lett veszélyes. Ez a liberalizmus szempontjából, mely minden egyéniséget elismer, legfeljebb túlterjeszkedésében a társadalmi együttélés szempontjából korlátolt, teljesen közönyös. A francia egyházpolitika vezérgondolata egyenesen az, hogy a szociális élet összhangja szabja meg az egyéni érvényesülés mértékét s ezért, ha bármely tényező egyénisége a társadalmi együttélésre veszedelmes, ennek az egyéniségnek ama jellemvonásait, melyekből a veszedelem fakad, egyszerűen ki kell gyomlálni. Ezért van, hogy a francia egyházpolitika vezéreszméje nem a „szabad egyház szabad államban“, hanem a társadalmi egyenlőtlenségek és bajok egyik főfő okozójának, az állampolgárok valláserkölcsi életében parazita módjára élősködő hierarchiai szervezetnek megdöntése.

Felesleges magyaráznunk, hogy az ily egyházpolitika egyáltalában nem „liberális“ a régi értelemben, hanem radikális, melyet az individualisból a szociális féle haladó állami társadalom létfeltételei indikálnak.

Forduljunk most a németországi példa felé s lássuk, hogy vajjon lehet-e itten is beszélni a liberalizmus újjászületéséről? Mi ezt kereken kétségbe vonjuk. Nemcsak azért, mert az egyébképen liberális gondolkozású egyénekre támaszkodó kormányzat még nem okvetlen liberális kormányzat, — mint mi magyarok manapság az abszolút többségben levő s eddig mindig liberális színezetű függetlenségi és negyvennyolczas párt uralma mellett sajnosan tapasztaljuk — hanem sokkal inkább azért, mert már Németországban is annyira előrehaladt az állami és társadalmi élet szocializálása, hogy többé az egyéniségnek azt a szabad érvényesülését, melyet a politikai liberalizmus tantétel és sarkigazság gyanánt hangoztatott, még csak álomban sem lehet megkísérelni, érvényesíteni. Ezért nem

lehetetlen ugyan, hogy Németországban idővel összeverődhetik egy liberális párt, de ez többé az egyén s a társadalom küzdelmében nem állhat már az egyéniség feltétlen védelmezői közé.

Sohasem hagyhatott bennünket, magyarokat, érintetlenül semmi nagyobbzású esemény, mely második nyugati szomszédságunkban, a nagy német földön történt. Mi túrés, tagadás: kulturánk egyetlen idegen forrásból sem meritett annyit, mint a nagy német nemzetéből s politikai sorsunk is sok-sok századokon át megérezte azt a függőségi viszonyt, mely az idegen kultúra hatásából származott. Éppen így manapság sem közönyös reánk nézve az, hogy abból a hatalmas arányúnak ígérkező küzdelemből, mely a németországi szélsőpártok között egyfelől s az úgynevezett nemzeti s többségükben liberális pártok között másfelől megindult, melyik iránykértül ki győzedelmesen. Tudjuk, hogy a centrum és a szociáldemokrácia, a „fekete és vörös“ pártok, kezét fogtak a nemzeti egyéniség letiprására s így diadaluk nemcsak az 50 milliónyi népnek sorsára lesz döntő befolyású, hanem mindennütt, hol ugyanazon erőművi tényezők munkálnak a társadalmi szervezet átalakításán. A mi a küzdelemben az egyedüli vigasztaló: az, hogy az irányzatok nyílt kártyákkal játszanak. A két szélső párt kezét fogott ugyan a választási harcban, hanem azért mindkettő fenn hirdeti, hogy közöttük kiegyenlíthetetlen ellentét van s mostani egyesülésük végcélja: közbelső pártok elsőprésével egyik oldalon a konzervatív, másik oldalon a radikális társadalompolitika megvalósítása. A „suum cuique“ oly mottó ma már, melyet csak igen kevesen választanak maguknak jelszóul.

Talán nem lesz felesleges, ha éppen a német viszonyokból némi hazai parallelt vonunk, hogy jobban láthassunk a jövőbe.

A német centrum nemcsak katolikus párt, mely a túlnyomóan protestáns birodalomban saját felekezete érdekeinek védelmét tűzte ki élete céljául, hanem egyenesen ultramontán párt, a nagy német nemzet rekatholizálásának és aztán a középkori katolicizmus feltámasztásának célzatával. Neki minden eszköz jó, melylyel domináló politikai befolyást biztosíthat magának. Egyebeket mellőzve, legyen elég megemlíteni, hogy oly retrográd szellemű népiskolai törvényt tudott magának csak nem régiben is kieroszakolni, mely a kontinensen páratlan s mely a mult év augusztusában Essenben tartott katolikus nagygyűlés egyik szónokának, dr. Porschnak szavai szerint, teljesen kielégíti a katolikus igényeket. Ez a párt

felhasználva. helyzetét, t. i. hogy a kormány kénytelen volt reá támaszkodni, a német gyarmatokban olyan felekezeti missziót folytatott, mely a nemzeti érdekekre veszedelmessé vált. És mikor a kormány ezt nem tűrhette, a kamarában leleplezte a katolikus hittérítők üzelmeit: a párt a kormány ellen fordult s ennek a gyarmati ügyek rendezéséhez szükséges költségekre vonatkozó javaslatát megbuktatta. Erre következett a birodalmi kamara feloszlatása s a most meginduló választási harcz. A kérdés tehát, mely fel van állítva, ez: vagy szabad garázdálkodás a katolikus misszió számára Német-Kelet-Afrikában, vagy megsemmisítése ennek a kiaknázhatatlan gazdagságú piacnak, melyre a hatalmas arányokban fejlődő német iparnak oly nagy szüksége van, mint a mindennapi kenyérre. Az előbbivel együtt jár a centrum kormányparti politikája, az utóbbival fenyeget a „fekete és vörös“ internacionális egyesült ellenzék.

Bizonyos tekintetek nem engedik, hogy a parallelt minden irányban megvonjuk. De elég lesz reá mutatnunk néhány kiáltó tényre, melyet letagadni semmiféle frázissal, megmástitani a legnagyobb jóhiszeműséggel sem lehet.

Íme az úgynevezet egyházpolitikai törvények teremtette új helyzetből támadt magyarországi néppárt feltűnése óta törvényhozásunk úgy juridikai, mint társadalmi, mint közgazdasági, hagyján, hogy kultusz- és kulturális kérdésekben is, hol konzervatív, hol retrográd irányokat követ. Nem mindig ugyan és nem mindenben, de a közszabadság, a társadalmi nivelálás, a felekezeti egyenjogúság s az interkonfessionális oktatás kérdéseiben befolyása nyilvánvaló. Az egyházpolitikai törvények életbeléptetése óta valami diabolikus erő működött mindannak, a ki és a mi liberális, a kigyomlálásán. És ma már ott vagyunk, oda jutottunk a XX. század elején, a honnan a legelmaradottabb nyugati állam, Spanyolország is szabadulni igyekszik. Oktatásügyünk jó nagy része szerzetes és apácza kézben van s állami pénzt juttat, a kultura ápolásának ürügye alatt, oly intézmények részére, melyek szegénységet fogadott „egyénekből“ állanak s melyek a modern kulturának ezer éven át a legmakacsabb ellenlábasai voltak. Ott van ugyan még a hivatalokra való képesítés dolgában a régi törvény, hogy „felekezeti különbség nélkül“: de immár még is azt kérdik a miniszteriumokban, s első sorban a magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszteriumban: katolikus-e vagy akatholikus a jelölt. Régi törvények tiltakoztak a túlságos papi befolyás ellen a kormányzati tevékenységnél és ma Magyarország

szellemi életének irányításában indirekt befolyása, nagy befolyása van az „erdélyi püspöknek“.

Ad vocem: „erdélyi püspök“. Wlassics volt közoktatásügyi miniszter — saját bevallása szerint — „udvariasságból“ rendelte el e cím kötelező használatát. A mai kormány „udvariasságból“ közli a református zsinattal ennek törvénytervezetere a „maga“ megjegyzéseit, nehogy a munkákat a felségtől utasíttassék vissza. Ugyan ki gondolna arra, hogy mióta parlamentáris kormány van a hazában, azóta nincs „erdélyi püspök“ és hogy a törvényes eljárás megszokott és szabatos útjáról nem szoktak „udvariasságból“ letérni.

Ha valamennyi jelenséget összefoglalunk s ha látjuk, hogy a nagy politikai felfordulásnak minő társadalmi és kulturális következményei vannak: nem lesz nehéz kihámozni a katasztrófák előidéző okait. Induljunk el annak a kompassznak irányában, mely a „cui prodest“ felé mutat és rögtön otthon leszünk. Mert nyilvánvaló, hogy a nagy rázkódás sem a nemzeti államnak, sem a közgazdasági emelkedésnek, sem a társadalmi egybeforrásnak, sem a közélet tisztaságának nem váltott javára, ellenben a felekezeti reakciós törekvések vígan úszkálnak a zavaros áradat felszínén.

De hagyjuk el ezt a szomorú vidéket, mely még azzal a veszedelemmel is fenyeget, hogy az egyházi tényezők hatalmi törekvéseinek politikai csuháit szellőztetve, illegitim politizálásban találtatunk bűnösöknek. Ne keressük a dolgokat, melyek bennünket elválasztanak, hanem azokat, a melyek egyesítenek. Igaz, hogy erről az „egyesítésről“ nehéz dolog némi keserű humor nélkül szólni, de próbáljuk meg, mert hát Németországban ez a kérdés nagyon komoly színezettel bír.

Arról van ugyanis szó, hogy a szociáldemokrácia az ő materialisztikus evangéliumánál és törekvéseinél fogva minden pozitív vallásnak tagadója és támadója levén, sokan úgy protestáns, mint katolikus részen szükségesnek tartják, hogy vállvetve s kezet fogva működjenek a két nagy felekezet a szociális bajok orvoslásán s e mellett az atheista irányú szociáldemokrácia által behálózott munkásság valláserkölcsei nevelésén.

„Keresztyén szociálizmus“, „keresztyén munkás-szövetségek“, „keresztyén szakegyletek“, ez a jelszó a pozitív körökben. Előttünk fekszik egy felhívás, melyet a katolikus és evangélikus munkássegyletek vezetői együtt írtak alá, melyben a keresztyén szakszervezetek tagjait, a keresztyén és nemzeti szellemű német munkásságot szoros összetartásra és csatlakozásra hívják fel s a szociáldemokrata szakszervezetektől való tartózkodásra intik. Nem kívánunk sérelmet elkövetni az

oly buzgó Stöcker, Weber stb. ellen, kik a keresztyén szellem mélyülésétől várják a szociális bajok orvoslását, de még sem hallgathatjuk el azt a viszás helyzetet, hogy míg ők Pieperrel, Walterbachhal s a katolikus munkás-egyesületek más vezetőivel kezét fognak a szociáldemokrácia ellen; addig maga a centrum a szociáldemokráciával a legbizalmasabb közelségben indul a politikai kampányba.

Tényleg ott van a szociáldemokrácia részéről minden pozitív vallás ellen irányuló ádáz támadás, melylyel szemben kötelességök lenne mindazoknak kezét fogni, kik az emberi társadalom evoluciójában a vallási és erkölcsi tényezők elsőrangú szerepét felismerték: de vajjon lehetséges-e a komoly együttműködés akkor, mikor ultramontán részről azt tapasztaljuk, hogy folyton két vasat tartanak a tűzben abból a célból, hogy az ő retrográd társadalmi irányzatuk számára a politika mezején diadalt csikarjanak ki.

„Hazafi és keresztyén szellemű munkások!“ Ismerjük-e mi is ezt a fogalmat? Úgy tetszik nekünk, hogy Németországból hamar átjutott hozzánk Pieper és Weber együttes felhívása. A karácsonyi szent ünnepek alkalmából itthon is volt szó „nemzeti munkások“ kongresszusáról. Csak az a baj, hogy a „hazafias munkás“ alatt immár csak olyan katolikus munkást lehet érteni, a ki a „keresztyén-szocialista“ szakszervezet tagja s mint ilyen a püspökök vezetése alatt áll, él s működik nemcsak a társadalmi, hanem a politikai életben is. Nemsokára az előtt a veszedelem előtt állunk, hogy minden protestáns munkás „hazátlan bitanggá“ bélyegeztetik, mert protestáns szellemű szakszervezet nincs, mert katolikus szakszervezetnek nem tagja s mert a létért folyó harcban a tőke ellen csupán a szociáldemokrácia szervezeteiben talál magának támaszt. Ma mikor a munkásság, szakmák szerint, tömör falánxba szervezkedik, hogy tisztességes megélhetését biztosítsa a tőkével szemben; mikor a „szervezett munkás“ egy oly karaktert képvisel, melyhez hozzáfűződött immár az életben a munkához való jog: mikor csupán „keresztyén-szocialista“ és „szociáldemokrata“ munkás-szervezetek léteznek: a mi árván hagyott protestáns munkásaink gondozatlanságából hamarosan fel fog kerekedni ellenünk, protestánsok ellen, egyének és egyházi hatóságok ellen a vád, hogy mi szántszándékkal ülünk összedugott kezekkel s így szántszándékkal engedjük be hitsorsosainkat a „vörös internacionálisizmus“ karjaiba, hogy talán lelkünk belsejében mi, a Bocskayak, Bethlenek, Rákócziak népe és utódai, mi is „hazátlan bitangok“ vagyunk.

A ki e sorokat olvassa, talán mosolyogni fog a fenti

sorok naivságán. De nagyon kérjük az illetőt, hogy ha netalán terhére volna a lefolyt két esztendő politikai életének némely tanulságait tárgyilagosan megrostálni: akkor gondoljon arra, hogy Franciaországban a legvadabb klerikálisok a nacionalisták. vagyis a „nemzeti párt” s hogy ezeknek a „nemzeti hősöknek” garázdálkodásától éppen a „hazátlan bitangok” mentették meg a nemzeti szellemű, a felvilágosult, a feltétlenül szabadelvű francia köztársaságot. Az ultramontán, ha kell, az ő klerikális eszméi diadaláért ma udvaronc lakáj, holnap frigiai sapkát visel, ma — hazai nyelven szólva — „muszkavezető”, holnap „nemzeti hős”, de mindig klerikális, mindig ultramontán marad. Ez már az ő levetkőzhetetlen naturája.

*p—f.*